ՀԱԻԱՏԱՄՔ Ի ՄԻ ԱՍՏՈՒԱԾ

WE BELIEVE IN ONE GOD

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ
ՀԱՅ-ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

2004

Երրորդ հրատարակութիւն Օգոստոս 8, 2004

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ալպէռ Նորատունկեան՝ Հայ-Քրիստոնեայ:

Ահաւասիկ տասնեակ մը տարիներէ ի վեր կը ճանչնամ զինք, ներկայ է յաճախ այն բոլոր նախաձեռնութիւններուն, որոնք կ՛առնչուին հայկական արուեստին ու մշակոյթին: Ներկայ է իր համեստափայլ-բառին իսկական առումովը և ոչ բաղաբավարական տիկնոջ հետ ու բոլորին համար ունին ազնիւ ժպիտ մը և բաղցր մտերմութիւն մը: Ներին խաղաղութիւնը և բարութիւնը կը ճառագայթի իրենց դէմքերէն:

Համոզումներու կեանք մըն է, որ կ՛ապրին անոնք, Քրիստոնէական հաւատքը և հայկական արմատները իրենց կեանքին շաղախը կը կազմեն ու իրենք հաւատարիմ իրենց կրօնական ու ազգային պատկանելիութիւններուն, կ՛ապրին զանոնք աշխարհին դիմաց որպէս Վկայութիւն՝ կենսալից և բաբախուն:

Ալպէռ Նորատունկեանի համար սակայն այս հաւատքի ապրելաձեւն ու կեանքի վկայութիւնները բաւարար չեն, ան կ՛ուզէ այս իրականութիւնները՝ յաւերժական այս ճշմարտութիւնները յանձնել իր հաւատակից ու արենակից եղբայրներուն ու քոյրերուն ուշադրութեան, զանոնք եւս հրաւիրելու այս գիտակից երանութեան: Եւ ահա ան տարիներէ ի վեր յօդուածներով, գրոյկներով գրին կը յանձնէ իր մտորումները, խոկումներն ու ապրումները, որոնք միշտ կը բխին ու կ՛առաջնորդուին իր Հայ-Քրիստոնէի կենդանի գիտակցութենէն:

Ահա իր 13-րդ գրոյկը՝ «Հաւատամք Ի Մի Աստուած»ը:

Բնագրին պատմական պրպտումը չէ և ոչ ալ աստուածաբանական վերլուծումը անոր բովանդակութեան, այլ միայն ու միայն դարերէն եկող և բովանդակ Քրիստոնէական Եկեղեցին իրարու շաղկապող հաւատքի այս խոր արտայայտութեան առնչուող և 20-րդ Դարու հաւատացեալի մը ներին ապրումներուն և մտաւոր խորհրդածութիւններուն պոռթկումը՝ ուր մարդն ու ազգային իրավիճակները, անհատն ու հաւաքականութիւնը, հաւատաւորն ու հաւատացեալներու ժողովը դէմ հանդիման կու գան, կը զրուցեն իրարու հետ, ուր փորձառութիւններ կը զարնուին տեսութիւններու և ուր անցեալը՝ դարաւոր իմաստութիւնը կ՛աղաղակէ ներկայի իրականութիւններուն դիմաց լաւագոյն ապագայ մը կերտելու մղձաւանջովը, յուսադրութեամբն ու հրաւէրովը:

Իր կրօնա-ազգային պատկանելիութեամբը հպարտ, ճակատաբաց, և իր հաւատքին ու համոզումներուն հաւատարիմ, համեստ բայց անշեղ առաքելութիւն մը իր ուսերուն առած Հայ եւ Քրիստոնեայ անկեղծ մարդու մը հրաւէր վկայութիւնն է այս:

Վարձիդ կատար սիրելի Ալպէռ:

Աղօթարար
Խաժակ Արբեպիսկոպոս Յակոբեան
Առաջնորդ Գանատայի Հայոց

28 Յուլիս, 2004
Մոնթռէալ

Ջ Օ Ն

Լուռ, անձայն ու համեստ բայց երազներուս ու տեսիլքներուս մարմնացումը դարձած հաւատիս իրականացումին կ՛ուզեմ մասնակից ընել ազգս, հաւատս բաժնել ու հոգեխառնել արենակիցներուս հետ. հայ ազգս հաղորդակից ընել հաւատիի ժառան գութեան, որուն պահակն ու ժառանգորդներն ենք մենք:

Հաւատը հայու մը անկորնչելի սեփականութինն ու անառիկ միջնաբերդն է, որուն մէջ հոգին (էութիւնն ու իսկութիւնը) կը շրջագայի ազատ ու անարգել մինչեւ հասնիլը իր Տիրոջ՝ Աստուծոյ:

Ալպէռ Նորատունկեան
Յուլիս 17, 1994
Թորոնթօ

ՀԱԻԱՏԱՄՔ Ի ՄԻ ԱՍՏՈՒԱԾ

Բազմութիւն մը հետաբրքիրներու, ամբոխ մը կրաւորական բամբասողներու և նորութիւններ հետազօտողներու: Աչքեր, որոնք կը փափաքին տեսնել արտասովոր դէպքեր՝ հրաշքներ ո՛չ թէ հաւատալու, այլ իրենց անկուշտ հետաքրքրութիւնը յագեցնելու համար:

Այսպիսի զանգուածներու, բարձրաձայն աղաղակներու, հրմշտուքին և թոհուբոհին մէջ, Յիսուս Նազովրեցի Մարգարէն կը բալէ հանդարտ ու լուռ դէպի գիւղապետին (Յայրոս)ի տունը բժշկելու համար 12 տարեկան հիւանդ պարմանուհին: Աղմկարարներու և իրար մշտողներու անհամար բազմութեան մէջ կայ հիւանդ մը, որ երկար տարիներ տառապած է հիւանդութեամբ և մարդկային որեէ դեղ ու դարման, բժշկական իմաստութիւն և գիտութիւն անկարող եղած են բժշկել զինք:

Այս կինը մտած չէ բազմութեան մէջ գոհացնելու իր անհատնում հետաքրքրութիւնը, այլ իր գիտակից և լոյս հաւատքով մօտեցած է հրաշագործ Մարգարէին ու կը ջանայ դպնալ գէթ Անոր հագուստի ծայրին: Լուսահանդերձ Նազովրեցին կանգ կ՛առնէ ու Իր բնքուշ աչքերը կը պտտցնէ գտնելու համար այն անձը որ հաւատքի, յոյսի և լոյսի շողարձակումներով դպած էր Իրեն:

Կայծակնահար եղած էր բժշկուող կինը, զգացած էր պատահած բժշկութիւնը, որ գաղտնի չէր մնացած: Յիսուս Քրիստոս Իր բաղցրասրինգ ձայնով կը հարցնէ բազմութեան, ըսելով. «Ո՞վ էր որ դպաւ ինծի»: Աշակերտներու խօսնակ Պետրոս կը պատասխանէ իր Վարդապետին ըսելով. «Վարդապետ, ժողովուրդը կը նեղէ ու կը սեղմէ քեզ»: Յիսուս կրկնեց իր հարցումը ըսելով.

«Մէկը դպաւ ինծի, որովհետեւ զգացի որ ինձմէ զօրութիւն մը ելաւ»:

Հէք կինը ամօթահար և երկիւղած, ծածկեց երեսը և ծնրադիր ու աղաչական ձայնով մը խոստովանեցաւ իր հաւատաւոր արարքը: Երկնառաք Պատգամաւոր Քրիստոս նայեցաւ այս կնոջ աչքերուն և Իր անուշ Աչքերու գուհունակ սիրով ու յաղթապանծ հոգիով կնքեց պատահած հրաշագործութիւնը և ըսաւ.

«Քաջալերուէ՛, աղջի՛կս, քու հաւա՛տդ քեզ փրկեց, գնա՛ խաղաղութեամբ»--Ղուկ. Ը. 48:

Այսօր ալ ժողովուրդներ՝ ամէն ազգէ և լեզուէ աստանդական կը բալեն երազանքով, երգով ու լացով: Հնադարեան հայ ժողովուրդն ալ միացած է այս բայլարշաւին: Հայ Եկեղեցւոյ շարականներն ու Ծնորհալիներու հրեշտակաձայն եղանակներն ալ կը լսուին այս բազմութեան աղաղակներու մէջէն: Ամէն Կիրակի, անհամար միլիոններու ձայներ կը կրկնեն **«Հաւատա՛մք ի մի Աստուած»** բազմազան լեզուներով, ազգութիւններէ և ցեղերէ: Սակայն այս ամբոխէն, այս հետաքրքիրներէն, Նազովրեցի վարդապետի հետեւողներէն, զԱյն հրմշտողներէն քանի՞ հոգի կը բժշկուին, քանի՞ հատը կը հաւատայ իր կրկնած հաւատամքի բառե-

րուն: Քանի՞ հաւատացեալ իմաստաւորուած է հաւատի զօրութեամբ: Մեզմէ բանիներո՞ւն համար հաւատը դարձած է **ճանաչում և փորձառութիւն**: Քանի՞ սգաւոր մխիթարութիւն ստացած է Յարուցեալին յաղթանակով: Մեզմէ բանի՞ մեղաւորներ ստացած են մեղքերու թողութիւն և խղճի անդորրութիւն (ոչ թմրութիւն):

Ի՞նչ կը նշանակէ. **«Հաւատամբ ի մի Աստուած»:**

Ծատ հետաքրքրաշարժ և յատկանշական է հայերէն լեզուի մէջ հաւատամբը արտասանել:

Անգլերէն լեզուի մէջ «Հաւատամբ» բառը փոխանակ յոգնակի ըլլալու եզակի է. `[I believe]`, այսինքն «**Ես** կը հաւատամ»: Անձը ի՛նչ որպէս **միակ** անձ մը, անձնականացուցած կ՛ըլլայ հաւատը: Յունարէն և անգլերէն ճշգրիտ բնագիրներուն մէջ `"We Believe"` է, իսկ **`"I"`**-ը վերջամուտ փոփոխակ մըն է: Հայերէն լեզուի մէջ հաւատացեալը կը միանայ աղօթակից և ուխտակից հաւատաւորներու հոյլին ու միաձուլելով իր մանանեխածիլ հաւատալիութիւնը բոլոր խոստովանողներու հաւատին հետ, կը վկայէ ըսելով.

«ՀԱԻԱՏԱՄՔ»:

Ինչո՞ւ ամէն Կիրակի կ՛արտասանենք Նիկիական Հանգանակը: Որովհետեւ հաւատ մը, համոզում մը երբ գիտակցութի՛ւն է, որեան արտասանուի, այնեան կը զօրանայ ու կը ներշնչէ ենթական: Գաղափարական մը տարածելու, հաւա՛տը արձարձելու, կրօ՛նքը ծանօթացնելու և եկեղեցւոյ կանթեղը վառ պահելու համար, հաւատը արտասանուելու և վկայուելու է մարդկային ձայներգութեամբ:

Ինչո՞ւ հայերէն լեզուի մէջ, Եկեղեցւոյ հայրերու պատրաստած Նիկիական Հաւատամբը յոգնակի է: Մենք հայերս Նիկիական Հաւատամբը յոգնակի կ՛արտասանենք, որովհետեւ նախնական Ընդհանրական Եկեղեցւոյ կողմէ յոգնակի պատրաստուեցաւ, ու նաեւ մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս, աշակերտներուն սորվեցուցած **«Հայր Մեր»** աղօթքն ալ յոգնակի՛ արտասանելով սորվեցուց: Աստուածառաք Վարդապետը չուղղեց աշակերտները աղօթել, ըսելով.

«Ով **Հայրս** որ երկինքն ես...
Իմ հանապազօր **հացս** տու՛ր **ինծի** այսօր...
ներէ **ինծի իմ** պարտքերս,
ինչպէս **ես** ալ կը ներեմ **իմ**
պարտապաններուս եւլն:

Մեր Տէրն ու Փրկիչը Յիսուս սկսաւ սորվեցնել Տէրունական Աղօթքը ըսելով.

«Հա՛յր մեր...
մեր հանապազօրեայ հացը...
մեզի տուր...
ներէ **մեր** պարտքերը...
փրկէ **մեզ** չարէն»:

Աղօթքով կը միանանք Աստուծոյ և իրարու հետ ու խոստովանութեամբ կը բաջալերենք զիրար: Քայլերգ մը երբ առանձինն երգենք կը խորհրդածենք, իսկ երբ զօրահանդէսի մը մէջ երգենք, կ՛ելեկտրականանք, կը ներշնչուինք հոգեկան բարձր տրամադրութեամբ և ստեղծագործ ոգե-

տրութեամբ: Պահ մը թռիչք տանք մեր երեւակայութեան ու բազմութեամբ երգենք **«Մեր Հայրենիք»** խայլերգը թատրոնի մը մէջ ուր համախմբուած են հազարաւոր հանդիսականներ՝ պիտի զգանք որ ներքին խանդավառութենէ մը տարուած, ջերմեռանդ հրճուանք մը կը հոսի բառերուն, տողերուն, և պատկերացումներուն մէջէն: Երբ մեծ բազմութեամբ արտասանենք մեր հաւատքը ու վկայե՛նք Աստուծոյ մասին, մենք զմեզ կը գտնենք Գերբնականին Ներկայութեան մէջ, ուրկէ կը ստանանք ուժ, զօրութիւն, անվախութիւն և վստահութիւն:

Հաւատքը զօրութեան մը ներշնչումն է: Երգե՛նք սուրբ Պատարագը յուզումնախառն ներշնչումով և խոստովանինք Նիկիական Հանգանակը ներշնչումի թռիչքով: Երբ խորհրդաց զգացումներով ու երկրպագական պաշտամունքո՛վ մօտենանք սրբազան արարողութեան՝ այն ատեն պիտի զգանք Աստուծոյ Ներկայութիւնը, պիտի տեսնենք երկինքն ու երկիրը միաձուլուած իրարու ներշընչումի անհուն շղարշի մը ներքեւ և այդ պահը պիտի սրբագործէ ու բժշկէ մեզ:

Կը փորձեմ թռիչք տալ հոգեկան երեւակայութեանս և **այլաբանական** կերպով պեղել ներհոգւոյս ըմբռնումը Նիկիական **«Հաւատամք»** բառին: Փոխաբերական մօտեցումով **«Հաւատամք»** բառը (ոչ գրաբարով և ոչ բանասիրական բառաբանութեամբ), այլ ներմարմնական զգացումներով կը խօսի ինծի՝ նման աղերսի, աղօթքի և խնդրանքի վերացում մը ...

> **«Կը հաւատամ, կ՛ուզեմ հաւատալ, կը փափաքիմ, ա՛խ ինչպէ՛ս կրնամ հասնիլ այն երջանկաւէտ հաւատալո՛ւ վիճակին: Տէ՛ր զիս ալ հասցուր այդ երանելիներու (հաւատաւորներու) երամին: Իցի՛ւ թէ ե՛ս ալ դառնամ ուխտալից հաւատաւոր մը»:**

Կան աշխարհի մէջ շատ մը հարուստներ, գիտնականներ և ուսեալ անձեր որոնք կը փափաքի՛ն հաւատալ, սակայն կարծես թէ հաւատալը կը խուսափի անոնցմէ: Ծատ լաւ կը յիշեմ 42 տարիներ առաջ հանդիպում մը ունեցայ Վեր. Դոկ. Ճատ՝ Անկլիխան բահանայի մը, որ խօսակցութեան ընթացքին այսպէս արտայայտուեցաւ ինծի. **[I envy your faith]՝ «կը նախանձիմ հաւատիդ»** ինծի մեղաւորիս: Ուրիշ առթիւ ծերունի մտաւորական բարեկամի մը խոստովանանքը լսեցի որ կ՛ըսէր. «Բոլոր ունեցածս տալու պատրաստ եմ եթէ կարենամ հաւատալ:

Ի՞նչ է հաւատքը:

Սրբազան աւետարանագիրը երկարատեւ փորձառութիւններէ, խորազգաց ապրումներէ և հրաշագեղ տեսիլքներէ յետոյ կը գրէ, ըսելով.

> «Ի՞նչ է հաւատքը, եթէ ո՛չ յուսացուած բաներուն հաստատումը և ապացոյցը այն բաներուն, որոնք չեն երեւիր...: Հաւատքով է որ կը գիտնանք թէ աշխարհները ստեղծուած են Աստուծոյ խօսքով՝ անտեսանելի բաներէն տեսանելի դառնալով»
> --Եբր. ԺԱ. 1-3:

Հաւատքը մարդկային այն արարքն է, (կամք, կարողութիւն և վստահութիւն) որուն ընդմէջէն կամ միջոցով

բանականութիւնը կը խոնարհի և կը հասնի գերացնծութեան որ իրմէ աւելի բարձր է և անդին: Հաւատը հոգւոյն գերագոյն աչքն է: Ինչպէս մարմնի աչքը կը տեսնէ միայն շօշափելին և առարկայականը, նոյնպէս ալ հոգիին աչքը՝ հաւատը կը տեսնէ **անշօշափելին,** կ՛իմանայ անլսելին և կ՛իրագործէ անկարելի կարծուածը՝ անսահմանափակն ու անհնարը, որովհետեւ հաւատը մարդ արարածին շնորհուած մեծագոյն պարգեւն է՝ աւանդը--Հռոմ. Ժբ. 3:

Հաւատը՝ մարդու տրուած այն յաւելեալ ներանձնական նական զգայնութիւնը, արտաքին ֆիզիքական տպաւորութիւնը (կարողութիւնը) և գիտակցութիւնն է, որ շատ բիչեր կը գործածեն: Վերոյիշեալ ասութիւնը արտասովոր թող չթուի ընթերցողներուն, որովհետեւ մարդկութեան շատ փոքր տոկոսը կը գործածէ նաեւ իրեն տրամաբանութիւնը և մտածումը, իսկ հասարակութեան մեծամասնութիւնը կը հետեւի **նախապաշարեալ կարծիքներու,** վարկածներու և ինքզինք կը վստահի ուրիշներո՛ւ մտածումներուն և դատողութեանը:

Մարդկային բոլոր զարգացումները, բաղաքակրթութիւնը, դաստիարակութիւնը և յառաջդիմական մղումները հաւատքի թելադրութիւններ են միայն: Մարդկութիւնը **թագաւորներ** ունենալէ առաջ ունեցած է **աստուածներ:** Պետական վարչակարգ և իշխանութիւն ունենալէ առաջ, մարդ ունեցած է կրօնք, հաւատ և բահանայական դասակարգ: Հաւատքի ակունքները կը բխին դարերու խորերէն և ցոյց կու տան մարդուն իր իսկ ինքնութիւնը, զանազանութիւնը անասուններէն: **"Ինչո՞ւ կ՛ապրիմ"**ը մի միայն հաւատքի՛ լեզուով կարելի է պատասխանել: Առանց հաւատքի՝ կեանքը դատարկութիւն է, յուսահատութիւն և անձնասպանութիւն:

Հաւատքի զօրութեան և կամքի անպարտելիութեան միջոցով է միայն, որ մարդ հպումն ունեցած է Գերմարդկայինին: Նախապատմական բոլոր պեղումները՝ պատկերագրութիւնները, մեհենակառոյցները, ծիսական լեզուն և կրօնական արարողութիւնները որքա՜ն ալ երեւին վաղընջական և յետամնաց, անոնք կենդանի ապացոյցներ են մարդ արարածի հաւատքի՛ն և հաղորդութեանը Աստուծոյ հետ, նոյնիսկ երբ անոր աստուածը **"անծանօթ"** մըն էր:

Պօղոս առաքեալ ճառելով Արիսպագոսի թատերաբեմին վրայ, իր շուրջ հաւաքուած յոյն իմաստասէրներուն և մտքի տիտաններուն, բարոզեց Յիսուս Քրիստոսի աստուածայայտնութիւնը, Անոր Հայրութիւնը, բարեգթութիւնը, ողորմութիւնը և Յարութիւնը, ըսելով.

> **«Աթենացինե՛ր, կը տեսնեմ որ դուք ըստ ամենայն ջերմեռանդ հաւատասէր էք, բանի որ շրջելով և տեսնելով ձեր պաշտածները՝ գտայ նաեւ բագին մը, որուն վրայ գրուած էր. "Անծանօթ Աստուծոյն": Ինչ որ դուք կը պաշտէք առանց ճանչնալու, ես նոյնը կը բարոզեմ ձեզի»**--Գործք. ԺԷ. 22-23:

Քսաներորդ դարու մեքենականացած մարդը իր նիւթեղէն հրաշագործութիւններով՝ հեռատեսիլի, համակարգիչի և տիեզերանաւի հնարքներով կը կարծէ յաջողութեամբ կառուցած ըլլալ Բաբելոնեան արդի աշտարակը և ասպարէզ

կը կարդայ իր Արարիչ Աստուծոյն։ Ան կը մոռնայ որ իր կարծեցեալ յառաջդիմութեան, բոլոր հնարքներուն, **ատաղձը**՝ աշխատութեան նախանիւթերը ի՛ր ստեղծագործութիւնները չեն, այլ փոխ առած է զանոնք Աստուծմէ ճշմարիտ։

Յոխորտացող, անաստուած և ամբարտաւան գիտնականը տակաւին չէ կրցած ստեղծել պարզ, համեստ և ոտիի կոխան ու արջառներու կեր ճանչցուած խոնարհ խոտի ընձիւղ մը կամ ծիլ մը, որ կարենայ վերարտադրել ինքզինք...։ Մտածելէ դադրած, զուարճութեան և ցանկալարոյց հեշտութեան անձնատուր եղող անկայուն մարդն է, որ չի կրնար տեսնել գահավէժ վիհը անհաւատութեան և նիւթապաշտութեան։ Ներկայ դարու անաստուած գաղափարականութեան բագինը՝ Համայնավարութիւնը կործանեցաւ ո՛չ թէ թնդանօթային և հրթիռային զօրութեամբ, այլ հաւատաւորներու խաչակրութեամբ, ո՛չ թէ Միջին դարու սուր բարձրացնող խաչակրութեամբ, այլ Յիսուս Քրիստոսի հետ **խաչակցո՛ղ** ու նահատակուո՛ղ հաւատաւորներու անձնազոհութեամբ։

Արեւմտեան անաստուածութիւնը եւս՝ իր տիրոջ (Սատանայի) նման անտեսանելի, սակայն սողոսկող գործունէութեամբ, յարատեւօրէն կը խլէ իր զոհերը։ Աշխարհային հեշտանքով թմրած անկարեկիր մեծամոլներ ու տգէտ անփոյթներ դարձած են կոյրերու առաջնորդ դէպի դիւրասահ ճամբաներ։ Առողջ ոգին ու բարոյական ըմբռնումները պակսած և սկսած են արհամարհուիլ որովհետեւ հաւատք, ճշմարտութիւն և կրօնք այլեւս դարձած են հեռատեսիլի լուսաճաճանչ շահավաճառութիւն և սպառողականութիւն։

Արեւմտեան աշխարհի մէջ ընդհանուր անտարբերութիւն մը կայ կրօնքի հանդէպ։ Թմրութեան և անգիտութեան շղարշ մը, կարծես, ծածկած է շէնշող հաւատքի օրրանը։ Քրիստոնեայ ենք առանց Քրիստոսի հաւատալու. Եկեղեցական ծէսերը կ՛ընենք առանց այդ խորհուրդները ապրելու. Ժամ կ՛երթանք առանց երեսնիս խաչակնքելու։ Հաւատալու առաջին նշանը՝ հոգիով և ճշմարտութեամբ աղօթելն է։ Արեւմուտքը բիմիական թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ չէ որ կը բնանայ, այլ շահադիտական, եսամոլական և փառամոլութեան աղիտալի թմրեցուցիչներուն։ Կեանքը պարտի դառնալ հանդիսարան հաւատքի, սիրոյ և ծառայութեան։ Առանց հաւատքի և հոգիի լոյսին, մտքի լոյսը սէգ ու հպարտ՝ ամբարտաւան, պատուհաս ու անէծք է աշխարհին։ Հաւատալու համար միայն միտք չի՛ բաւեր, այլ հոգեւոր տեսողութիւնն ալ հարկաւոր է։

Յաւերժական փառք, հաւատքի ազատագրական պայքարին և անոր նուիրեալներուն։ Աւերակ բարերն իսկ դարձած են հոգեխօս կոչնակ որոնք կը պատմեն սիրոյ և հաւատքի, զոհողութեան և անմահութեան գործերու մասին։ Հաւատքի սերմերը արեա՛մբ ոռոգելու է և ոչ թէ խօսքով։ Հաւատքի խտացեալ լեզուն՝ վստահութիւն և զոհողութիւն է։ Քրիստոնեայի մը դերը՝ հաւատալ, տառապիլ և **սպասե՛լ** է։ Հաւատացեալներու չարչարանքները և սպանութիւնները մարդկային կատարումներ չեն, այլ Աստուծոյ զօրութիւնն ու անկապտելի հեղինակութիւնն են։ Նահատակներու և հաւատացեալներու մասունքները հողին հետ շաղախուած և

ընդելուզուած են, բայց չե՛ն հողայնացած ու չե՛ն փոշիացած, որովհետեւ յարութիւն պիտի առնեն անոնք։

«Հոգիին հաւատացողը, հոգիով ապրող, հոգեկան արժէքներ ստեղծող և զանոնք յարգել գիտցող ազգը գերեզման չունի»--Գարեգին Բ. Կաթողիկոս։

Յիսուս Մարմին եղաւ, որպէսզի մենք ալ մարմին տանք մեր հաւատքին։ «Լուսինէ Զաքարեան շնորհիւ իր ջերմեռանդ հաւատքին և սիրոյն, եկեղեցական երաժշտութիւնը բեմ փոխադրեց»։ Մենք եւս, այսօր, անհաւատութեան, նիւթապաշտութեան և կեղծիքի ունայնապաշտ դարաշրջանին մէջ կրնանք կենսաւորել, վերարժեւորել, մարմին տալ և գործօն դարձնել մեր հաւատքի հոգեհուր բոցը։

Անկենդան մարմինները (մոլորակային դրութիւն) միայն շարժումներով և հակադարձումներով կը գործեն, մինչ իսկական գործողութեան համար, գերագոյն հրաշակերտութիւն՝ մարդ արարածին համար անհրաժեշտ է կամքը--ազատ, անկաշկանդ ու գիտակից կամքը։ Կամք՝ որ ենթակայ չէ՛ նախապաշարումի կամ բոցաշունչ կիրքի։ Մարդկային հոգին կերպարն է Աստուծոյ ազատ, հզօր և յաւիտենական Կամքին։ Ազգեր կը ջանան ազատագրել իրենք զիրենք անհատապէս, տնտեսապէս, քաղաքականապէս ու նաեւ հայրենիքի հողը։ Ինչո՞ւ, արդեօք, ազատագրութեան պայքարին մէջ անոնք կը մոռնան ազատագրել իրենց **կամքը** ստրկային աւանդապաշտութենէ, վրէժխնդրական ազգայնամոլութենէ և կրօնական խաւարակուռ նախապաշարումէ։ Բազմաթիւ կրօնաւորներ, անցեալին ու ներկային, ազատախոհութեան անունին տակ կը վարագուրեն իրենց սանձարձակութիւնը կամ թոյլ կամեցողութիւնը։

Մի միայն **ազատագրուա՛ծ** կամք մը կրնայ հաւատալ։ Հրէաստանի պարզունակ ժողովուրդը՝ գիւղացիները, կոյրերը, հիւանդները, անգրագէտ անմեղները և մանուկները ողջունեցին Նազովրեցի հրաշագործ Մարգարէն, սակայն մտաւորական կարծուած դպիրներն ու Փարիսեցի "բարեպաշտներ"ն ու դիւանագէտ Սադուկեցիները թէպէտ տեսան հրաշագործութիւնները ու հիացան Յիսուսի գործերուն վրայ, սակայն իրենց սրտին մէջ ատեցին Լուսահանդերձ Աստուածորդին և սպաննեցին իրենց Ազատարարը։

Ինչո՞ւ։

Որովհետեւ իրենց՝ (Քրիստոսի ժամանակակից կրօնաւորներուն) համար, հայրենիք, կրօնք և ազատութիւն վաճառի հանուած առարկաներ դարձած էին գոհացնելու համար իրենց անյագ փառամոլութիւնը մուրհակելով իրենց կամքը Սատանային։ Աստուծոյ հանդէպ մեր հաւատքը կը բանդակուի մեր ինքնագիտակցութեան մէջ, մի միայն մեր ազատ կամքին թոյլտուութեամբը։ Մեր սուրբերն ու մարտիրոսները առարկայականօրէն ապացուցին մեզի թէ հաւատալու համար անհրաժեշտ է անխորտակելի կամք։ Բաժանեալ կամքը ցայտուն կերպով տեսանելի դարձաւ աշակերտներուն մէջ, մեզ սիրող Փրկչին խաչելութեան ճանապարհին։ Աշակերտները և Յիսուսի հետեւողները իրենց բաժանեալ կամքին պատճառաւ դարձան կամազուրկ մեղկ և վախկոտ։

Խաչի ճանապարհին, անճառելի սիրոյ Յայտնութիւնը,

կբեցաւ խաչին ծանրութեան ներքեւ և ինկաւ: Անոր Աչքերը նայեցան շուրջանակի տեսնելու համար Իր աշակերտներէն գոնէ բանի մը հատ բաջարի նուիրեալներ, բայց անոնք չկային... : Անոր սիրավառ Աչքերը տեսան միայն ծաղրանք և հեգնանք: Անոր անճնազոհ կարծուած և ուխտեալ երեք հաւատարիմները՝ Պետրոս, Յովհաննէս և Յակոբոս չկային: Կային միայն բանի մը կիներ, որոնք կու լային իրենց յուսահատութենէն ի տես այս անփառունակ ողբերգութեան, որովհետեւ երեք տարի ծառայած էին Անոր, որ այսօր կը խաչուէր և որուն կեանքը կը վերջանար եղերերգութեամբ:

Գողգոթայի ճանապարհին մարդ ականատես է երկու տեսակ հաւատքի՝ մարդկային և աստուածային, հողաշէն և հոգեղէն, գործօն, ստեղծագործ ու կասկածելի և անկարեկիր: Կարճատես հաւատք, որ կը տեսնէ միայն այսօրը և հիման, ու երկնայի՛ն հաւատք, որ կը տեսնէ ապագան՝ գերեզմանէն և մահէն **անդին**: Մեզ սիրող բարեգութ և ողորմած Յիսուս Քրիստոս, որ կը բալէ կատարելու ոչ թէ Ի՛ր կամքը, այլ Երկնաւորին, Բարձրեալին, մարդասէ՛ր Աստուծոյ կամքը: Ան միաձուլած է Իր Կամքը Հօր Կամքին և ամենագիտութեան հետ: Այս տեսարանին հակընդդէմ կը տեսնենք աշակերտներուն հաւատքը, որ դարձած է կասկած, տարակոյս և ամենաղէտալի վախճան՝ ուրացում: Լսենք աշակերտները, հաւատարիմ կարծուածները, Անոր միաբանութեան մասնակցող և գործօն հետեւորդ եղողներու կենդանի վկայութիւնները. **«Մենք կ՛ակնկալէինք որ ա՛ն պիտի փրկէր Իսրայէլը»**--Ղուկ. ԻԴ. 21, ըսին դէպի Էմմաուս բալող երկու աշակերտները:

Վերոյիշեալ խօսքերը լուսարձակի մէջ կը դնեն ու հասկնալի կը դարձնեն Յիսուսի աշակերտներուն սեւեռաբիբ ակնկալութիւնը և պատճառը, թէ ինչո՞ւ համար կամեցած էին հետեւիլ Նազովրեցի Քարոզիչին: Երբ Յիսուս Վարդապետ չիրագործեց իրենց կամքին ըմահաճ պահանջքները՝ հայրենիքի ազատագրումը Հռոմէական լուծէն, աշակերտները լքեցին հաւատքի խարիսխ իրենց Վարդապետը՝ ճշմարտութիւնն ու Կեանքը, փնտռելու և գտնելու համար տարբեր յենարան մը, հոն կեդրոնացնելու և անով փոխարինելու համար իրենց հաւատքն ու կամքը: Այս յեղյեղուկ կամքի և հաւատքի անկայուն վիճակէն զիրենք ազատագրելու համար, Յարուցեալ և ծիածանագեղ Յիսուս կը մօտենայ հաւատքի արկածեալներուն և կ՛ըսէ.

> **«Ո՛վ մարդիկ, որ անմիտ և թուլասիրտ էք՝ հաւատալու համար բոլոր այն բաներուն, զոր խօսեցան մարգարէները: Չէ՞ որ Քրիստոս պէտք է այդ նոյն չարչարանքները կրէր և այնպէս մտնէր իր փառքին մէջ»**
> --Ղուկ. ԻԴ. 25-26:

Մարդ արարածին հաւատքը, կամայապաշտ գաղափարականութեան հետեւելու համար չէ՛, այլ հաստատ կամեցողութեամբ, յօժարամտութեամբ և գիտակից որոշումով հետեւելու է հաւատքի՛ ճշմարտութեան: Յիսուս Քրիստոսի սորվեցուցած **"Հայր մեր"** աղօթքին մէջ, մեր աղերսն ու խնդրանքն է **«Եղիցին կամք Քո որպէս յերկինս՝ և յերկրի»**: Երկնապարգեւ և անջնջելի աղօթքը անխա-

փանելի ուղիներով կը բալէ և կ՛առաջնորդէ իրեն հետեւողները, որ ընդգրկեն երկնաբաշխ կամբը Արարիչ Աստուծոյ, որ բարի է ու ճշմարիտ, յաղթական է ու լիացուցիչ։

Յիսուս Քրիստոս՝ աստուածառաբ Բարի Հովիւը օրինակելի արարբ մը թողուց Իր հետեւորդներուն որպէս հաւատքի և կամեցողութեան համադրոյթ։ Հոգեկան ու մարմնական խոր տագնապի մէջ երբ ներանձնական զգայնութիւնը զարհուրելի պայքար կը մղէր կեանքի և մահուան միջեւ, անհուն Զգաստութիւնը հանդիսացող Յիսուս Քրիստոս, Գեթսեմանի պարտէզին մէջ ծնրադիր և աստուածահայեաց հոգեկան աչքերով ըսաւ.

> **«Հա՛յր, եթէ կ՛ուզես՝ այս բաժակը ինձմէ հեռացուր, բայց ոչ թէ ի՛մ կամքս, այլ քո՛ւ կամքդ թող ըլլայ»**-Ղուկ. ԻԲ. 42։

Գեթսեմանի պարտէզին մէջ Յիսուսի աղօթքը կլանած էր Զինք, միանգամայն հանդիսանալով հաւատք, կամք և միտք։ Անընկճելի կամքով ու ամուր հաւատքով մենք եւս առ Աստուած հնազանդութեան և Անոր կամքին ընդառաջումի ոգին վերակենդանացնելու ենք մեր մէջ ամէն անգամ երբ կը կրկնենք **«Հաւատամք ի մի Աստուած»** հոգեհմայ բառերը։ Նոյնիսկ Հայաստանի աւերակուած եկեղեցիներու բարերը, բարե՞ր են հաւատքի ու բարե՞ր կամքի։

Հաւատքն ու կամքը, մարդու հոգւոյն հայելին են ուր կը ցոլափայլի ենթակային գերբնական ճգտումը վերծանելու և մարմնացնելու իր հաւատացածը՝ իր նուիրումի առարկան։ Դարերու ընթացքին մարդկութեան երազը, ճգտումը և պայքարը եղած է փառք և յաւերժութիւն։ Այս ոգեղէն ճգտումներու շօշափելի մարմնացումը կը տեսնենք հին Եգիպտացիներու մեհենական վիթխարի կառոյցներու, պատ- մագրութիւններու և կոթողներու շինութեան մէջ։ Անդիմադրելի ուժի մը ճգողութեան մէջ են երկնային մարմիններու շարժումները, որոնք կը կատարուին ճգողական հաստատուն օրէնքներով։

Աշխարհի բոլոր անասունները և անկենդան տարրերը կ՛ազդուին և **ակամայ** կ՛ենթարկուին և կը հպատակին տիեզերքի բնական այս Չօրութեան։ Մակընթացութիւնը և տեղատուութիւնը հետեւանք են արեգակի և լուսնի ազդեցութեան։ Իսկ հրաշակերտ և անզուգական մարդ էակը թէեւ ենթակայ է նոյն և բազմատեսակ ազդեցութիւններու, սակայն ան միակ աստուածաբնակ էակն է, որ կրնայ իր **ազատ կամքի** իրագործումով չ՛ենթարկուիլ բնական և մարմնական ազդեցութիւններու, այլ՝ յաղթահարել զանոնք։ Այս չի նշանակեր որ մարդ բնական զօրութիւններէ զերծ է կամ գերիվեր անոնց ազդեցութենէն, այլ իր աստուածապարգեւ **ազատ կամքին շնորհիւ,** ունի յաւելեալ զօրութիւն մը հակադրելու մարմնականն ու բնականը, անձնասիրականն ու ինքնագովութիւնը, չարը և վատը։

Ինչո՞ւ **«Հաւատամք ի մի Աստուած»** և ոչ աստուածներ։

Ինչպէս վերեւ յիշած ենք՝ մարդ արարած թագաւորներ ունենալէ առաջ ունեցած է աստուածներ։ Մարդ էակը առանց գերբնական զօրութեան, առանց յոյսի, առանց տեսիլքի և առանց արտաքին ակնկալութեան չէ՛ ապրած։ Ինչպէս առեւանգուած երեխայ մը շարունակ կը փնտռէ զինք ծնողը,

նոյնպէս մարդ էակը նախապատմական դարերէ ի վեր հետազօտած ու պրպտած է զԱստուած։ Մարդ էակին աստուածապաշտութիւնն ու կրօնասիրութիւնը ո՛չ թէ **ստացական** բներեւոյթ մըն է, այլ բնածին՝ աստուածապարգեւ յատկանիշ։

Բոլոր դարերու ընթացքին մարդ արարածին իմաստասիրական որոնումները զբաղուած են հոգեկանի՝ գերբնականի հարցով։ Հեթանոսութեան մէջ՝ փիլիսոփան էր կատարեալը, բանականութեան թելադրութեամբ գծուած ուղին, իսկ Աւետարանը փիլիսոփայական դրութիւն մը չէ, այլ **ճամբա՛ն** է դէպի Աստուած։ Յիսուս Քրիստոս՝ Իր անճառազոհ ապրումով դիւրահասկնալի դարձուց Աստուծոյ ճամբան համայն մարդկութեան։ Նախաբրիստոնէական հեթանոս կրօնահաւատութիւնը՝ իր կարգ մը գաղտնի ծէսերով, բնութեան արտայայտութիւններն էր բաղադրուած մարմնական ցանկայարոյց մղումներով։ Հեթանոս աշխարհի գերբնականը անզօր էր մարդկութեան մէջ կենդանութեան ոգի ներշնչել։ Անոնց համար աղօթքը՝ զոհն էր։

Հեթանոս հաւատալիքներուն **ամբողջութիւնը** չենք կրնար համարել չար, պիղծ կամ մեղանչական։ Աստուած բազմաթիւ կերպերով յայտնած է Ինքզինք նաեւ հեթանոսներուն։ Բաղդատմամբ ներկայ **անաստուա՛ծ** բաղաքակըրթութեան և հակա-Աստուած բարոզչութեան, հեթանոսներ բազկատարած ընդունեցին Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանը։ Քրիստոնէութեան տեղիայլ ընելը այսօր, ոչ թէ տկարութիւնն է կամ անզօրութիւնն է Աւետարանին, այլ անոր **սպասաւորութիւն** ընող և պաշտող **անհոգի** հաւատացողներուն...։

Հեթանոս կրօնքներու մէջ, մարդ ի՛նչն է որ կը խորհէր ու կը շինէր աստուածները։ Հին Յոյները՝ իրե՛նք կ՛աստուածացնէին բնական զօրութիւնները։ Հռոմէական կայսրութեան մէջ Հռոմի ծերակոյտը կ՛աստուածացնէր կամ աստուածորդի կը կոչէր իր կեսարները։ Յոյն դիցաբանութեան մէջ, նոյնիսկ աստուածնե՛ր ենթակայ էին անողորմ ճակատագրին։ Ներկայ դարու մէջ մարդկութիւնը, անտեսելով իր հիւլէական փոքրութիւնը, ամբարտաւանօրէն ապստամբութեան դրօշը պարզած է ընդդէմ Աստուած ճշմարիտին։

Ինչո՞ւ Նախընտրելի է հեթանոսութիւնը, արդի աանաստուածութենէն։ Հեթանոսութիւնը գերադաս էր, որովհետեւ իրենց պրպտումներու և հետազօտութիւններու մէջ, անոնք կրցան ճանչնալ, թէ իրենց բոլոր գիտցած աստուածներուն մէջ կրնայ ըլլալ, որ իրենցմէ վրիպած է իսկական և ճշմարիտ Աստուածը։ Անոնք կը հաւատային, որ մէն մի մարդու մէջ կը գտնուի աստուածային էատարր մը, սակայն ան կը կարօտի մշակման։ Սոյն էատարրին գոյութիւնն էր որ խթանեց Արեւելքի Մոգերը փնտռելու և գտնելու Յիսուս Մանուկը։ Հեթանոսները չունեցան այն ամբարտաւանութիւնը և յաւակնոտութիւնը թէ իրենց բով էր աստուածայայտնութեան **ամբողջականութիւնը**։ Հեթանոս կրօնքներու մէջ հաւատը չէր եղծանուած կամ խեղաթիւրուած, այլ հասունութեան և գիտակցութեան ոգեղէն ճանաչման հասած չէր։ Հեթանոսներ և կռապաշտներ կը հաւատային որ աստուածները անճնաւորութիւններ են ու մարմնացեալ անմահներ, սակայն չէին գիտեր որ միակ Աստուածը ողորմած ու

բարեգութ էր հանդէպ մարդկութեան: Անոնք չէին կրցած ըմբռնել սրբութե՛ն իմաստը, որովհետեւ հեթանոս աստուածները, որոնք ստեղծուած էին մարդոց պատկերով, թէ՛ հեշտամոլ էին, թէ՛ բմահաճ և թէ ահարկու: Յիսուս Քրիստոսով աշխարհ ճանչցաւ **սրբութիւնը,** սէրը մարդասիրութիւնը և Աստուած Ճշմարիտը՝ Երկնաւոր Հայրը:

Քրիստոնեաներու **«Հաւատամբ ի մի Աստուած»** խոստովանութիւնը յաւակնոտութիւն մը չէ՛, այլ վճռական վկայութիւն մը, որովհետեւ Պենտեկոստէէն յետոյ աշակերտներու հոգեշունչ առաքելութիւնը բարոզչութեամբ և հրաշքներով դարձաւ ոչ թէ իմաստասիրական տեսութիւն մը, այլ առարկայական և իրապաշտ եղելութիւն:

> **«Եւ Բանը մարմին եղաւ ու բնակեցաւ մեր մէջ: Ան որ սկիզբէն էր, որուն մասին լսեցինք, որուն ականատես իսկ եղանք, որուն նայեցանք, և մեր ձեռքերը շօշափեցին կենաց Բանը բանի որ կեանքը յայտնուեցաւ, և մենք տեսանք, կը վկայենք ու կը պատմենք ձեզի այն յաւիտենական կեանքը որ Հօր մօտ էր և յայտնուեցաւ մեզի»**--Ա. Յով. Ա. 1-2:

Քրիստոնէական հաւատին մէջ մարդկային էակը ինք չէ՛ որ կը գտնէ կամ կը ստեղծէ զԱստուած, այլ Արարիչ Աստուա՛ծ կը յայտնէ Ինքզինք Միածին Յիսուս Քրիստոսի Մարդեղութեամբ, ոչ որպէս **դատաւոր,** ոչ որպէս ահարկու կայծակնաբոց փոթորիկ և ո՛չ ալ որպէս Պահանջատէր:

Յիսուս Քրիստոսի մարմնացումով, Աստուած ճշմարիտ յայտնուեցաւ որպէս սիրոյ **Ակնաղբիւրը** հանդէպ տառապակոծ մարդկութեան: Թէեւ երաժշտութիւնը արձագանգն է տիեզերքի կարգաւորումին ու արտայայտչական բնարերգութիւնը Աստուծոյ սիրոյն, սակայն կայ ալ աւելին մեր ըմբռնումի կարողութենէն իսկ անդին: Աստուծոյ ինքնաբացայայտումը տեսիլքի մը անվերջանալի գոյացութեան կը նմանի, որ կը ներհոսի դէպի աստուածային էութիւն, ու կ՛արտաբխի դէպի տեսանելի աշխարհ անսպառ հեղումով ու կը կենսաւորէ բոլոր արարածները, որուն խորհրդանիշը՝ Լոյսն է, մղումը Սիրոյ: Սէրը բառ մը չէ՛ միայն բարոզուելու համար, այլ **կիրարկուելո՛ւ** և դառնալու է ապրում: Գաղափարներու, զգացումներու և ապրումներու **իրացումի՛ն** մէջ փնտռելու ենք կեանքի երջանկութեան աղբիւրը: Աւետարանի իւրաքանչիւր դրուագ ցոլք մըն է Աստուծոյ անխնայ սիրոյն: Հոգեկանը Աստուծոյ իրականութեան գործօն արտացոլացումն է, որ կը յայտնուի բարձրագոյն էակներու մօտ: Աստուածային ցոլացումները Հոգիէն եկած ճառագայթումներ, մտածութիւններ և զգացումներ են, որոնք մարդ էակը կը զգաստացնեն: Գողգոթան՝ վիշտին սրբութիւնը, հաւատին զօրութիւնը և Սիրոյ ծնունդագործող երկունքն է, ուր կը տեսնենք Աստուծոյ խորհրդազգաց յայտնագրութիւնը և մարդոց հանդէպ Անոր բաղցրահայեաց ու խորածածուկ խորհուրդը: Աստուած կը յայտնուի Իր անհուն **սիրով,** իսկ մարդ՝ իր անսահման **չարութեամբ**: Աստուած գոյ է Իր իսկութեամբ և իրականութեամբ, իսկ մենք՝ մարդիկ և արարածներ մեր գոյութիւնը կը պարտինք արարչագործ աստուածային Լոյս Բխումին:

Սուրբ Հաղորդութեամբ Յիսուս մասնակից ըրաւ աշակերտները Իր իսկ Մարմնին և Արեան: Այս սուրբ Խորհուրդով Մարդեղեալ Աստուածորդին ջանաց հասկցնել իւրաքանչիւր հաւատացեալի, թէ ան պարտի ըլլալ խոնարհ և պատրաստ նոյնիսկ լուալու ոտքերը իրմէ ստորադաս անձերու և սիրելու նոյնիսկ զինք մատնող և հալածող հակառակորդները և հանդուրժելու զինք ուրացողները: Ան դիտեց Իր շուրջը բազմած տասնմէկ աշակերտները, խորունկ և անուշ նայուածքով ու Իր հայեացքը դրոշմեց անոնց պարզունակ և անկեղծ աչքերուն խորը և բացայայտեց յաւիտենական կեանքի ճանապարհը ըսելով.

> **«Յաւիտենական կեանքը այս է՝ որ ճանչնան քեզ միակ ճշմարիտ Աստուած, և ճանչնան Յիսուս Քրիստոսը, զոր դուն ղրկեցիր»**--Յով. ԺԷ. 3:

զԱստուած ճանչնալ կը նշանակէ հողեղէն մեր գոյացութենէն դէպի ոգեղէն արժէքներու ճանաչումը թափանցել: Ան որ Ճշմարտութիւն է՝ միեւնոյն ատեն Ճանապարհ և Կեանք ալ է: Աստուած ճանչնալու գաղտնիքը Սէրն է, գերմարդկայինը, դժուարին զառիվերը, որ լուսաճաճանչ գագաթներու վրայ վսեմութիւն կու տայ բարոյական մեր կերպարին:

Կրօնքները հետազօտութիւնն են Ճշմարտութեան, իսկ Քրիստոնէութիւնը՝**«ԳտանքՄեսիան»ն** է:

Անբան կենդանիներ կը փնտռեն միայն կերակուր ու ցանկութիւն, իսկ մարդիկ կը տենչան գեղեցկութիւն, արդարութիւն և Ճշմարտութիւն, որուն ճանապարհը **հաւատքի՛** դռնէն է: Հաւատքը՝ միաժամանակ իրողութիւն է, դէպք է և եղելութիւն, որ ոչ երէկ ունի, ո՛չ այսօր և ո՛չ ալ վաղը, այլ յաւիտենականութեան Լոյսէն կը ստանայ իր մշտաճառագայթ ուժը: Հաւատալու կարելիութիւնը տրուած չէ մարդոց որպէսզի անոր մասին աւելորդաբանեն, այլ որպէսզի **հաւատա՛ն** և ապրի՛ն իրենց հաւատացածը:

Իմաստասէրներու պզտիկ փոքրամասնութիւն մըն է, որ կ՛ըմբռնէ Ճշմարտութիւնը **տրամաբանութեամբ**: Այլ փոքրամասնութիւն մը կը հասնի Ճշմարտութեան աստուածային **յայտնութեամբ**: Հասարակութիւնը կարիքը ունի **հաւատքի՛** հասնելու համար Աստուած Ճշմարիտին: Մարդոց յիշողութեան մէջ արիւնով գրուած Ճշմարտութիւնները միայն կը յաւերժանան: Հետեւաբար լուսատեսիլ առաքեալներ իրենց հաւատացած ու դաւանած Աւետարանը նահատակութեամբ շեփորեցին:

Մարդկութիւնը, այսօր, կը գտնուի հաւատքի գոյամարտին ամենէն ճակատագրական հանգրուանին մէջ: Եկեղեցիներու ոչ միայն բարաշէն կառուցուածքները փլատակուած են, այլ հաւատացեալ կարծուածներու հաւատքն ու սէրը թաղուած կը մնան գերեզմանի մը սառ մարմարներուն տակ: Եկեղեցապաշտները դառնալու են իրաւատէրը ո՛չ թէ յարանուանութեան մը, այլ Լոյս հաւատքին, նախանձախընդիրներ և ո՛չ չէզոքներ և անտարբերներ իրենց հայրենի, խորարմատ և հոգեշունչ հաւատքին:

«Անլռելի զանգակատան» կանչը կը ներկայացնէ կեանքի աննիւթապաշտ ըմբռնումները ու ենթական կ՛առաջնորդէ

փորձառական հաւատքի: Չորրորդ դարէն ի վեր, հայ մարդու գիտակցական և ենթագիտակցական վիճակը կազմող մեծագոյն ազդակը եղած է իր հաւատքը՝ Քրիստոնէութիւնը: Պէտք չէ շփոթել Քրիստոսի հաւատքը՝ հաւատալիքի մը հետ, մին **տեսիլքն** է ճշմարիտին, իսկ միւսը անոր **շուքը**:

Հաւատքը միացումն է, զօդուիլը՝ հաւատալիքին և վստահութեան: Հաւատքը այնպիսի զօրութիւն մըն է, որ ենթակային էութեան և իսկութեան բնոյթը կը դառնայ, այլ խօսքով, ենթական ի՛նք հաւատքի զօրութիւն կ՛ըլլայ:

Հաւատալիք մը՝ մտածողական, իմացական և ուսումնական արարք մըն է, որ կը տարբերի **հաւատքէ**: Հաւատալիք մը ընդունելի կը դառնայ և հաւանութիւն կը ստանայ երբ ապացուցուի և փաստուի: Օրինակ, դատավարութեան մը ընթացքին վկայութիւն մը փաստուելէն յետոյ կը դառնայ հաւատալիք: Համոզում կամ մտային դիրքորոշում մը "հաւատալիք" մըն է, որ կը ստացուի վիճաբանութեան ապացոյցներով:

«Հաւատք»ը ինքնին, անձի մը մէջ **ներգործակա՛ն** իրականութիւն և ճշմարտութիւն է: Այնպիսի հեղինակաւոր և ազդեցիկ զօրութիւն է որուն դիմաց որեւէ արգելք անկարող կը դառնայ: Գերագոյն վստահելին և ստոյգ գիտակցութիւնը՝ հաւատալն է: Երբ հաւատքի առարկան **հաւատալիք** մըն է ու ոչ իրական ճշմարտութիւն մը ենթական կը խուսափի անոր խորը թափանցել կամ հարցումներ ուղղել իր հաւատալիքին մասին:

Ո՛չ գիտութիւնը և ո՛չ հաւատալիքը ակնաղբիւրն են հարազատ և վաւերական հաւատքի: Մտայղացուած հաւատալիքներ կրնան խեղաթիւրել և շփոթել մեր հաւատքը՝ ներհոգեկան լուսաւորութիւնը, մինչ հաւատքի զօրութիւնը անկորնչելի է: Հաւատքը կը լուսաւորէ հմտութիւնը և հասկացողութիւնը ու կ՛առաջնորդէ հաւատացողը ապրումներու գերագոյն իրագործման և անոնց իրականացման:

Գիտնալը առնչակցութիւն մըն է դէպքերու, տեղեկութիւններու և ճշմարտութիւններու խորին: Հաւատքը աւելի կրօնակա՛ն յատկանիշ է: Առանց հաւատքի, մարդ էակը ո՛չ կրօնական փորձառութիւն կ՛ունենայ և ո՛չ ալ վերամբարձ յափշտակութիւն և սրբութեան զգայնութիւն:

Հաւատքի խտացեալ բացատրութիւնը մէկ բառով «Այո» կամ «Ոչ» ըսել է Աստուծոյ Խօսքին: Հաւատքը՝ «Այո՛» ըսելն է Աստուծոյ Խօսքին, որուն բացայայտութիւնը **Մարդեղութիւնն** է Յիսուս Քրիստոսի, ինչպէս Աւետարանները արձանագրած են:

«Հա՛յր Մեր» աղօթքին մէջ, **հաւատքը** որպէս սկզբնակէտ աւելի **վստահութիւն** է Աստուծոյ, քան հաւատալիք մը, ջերմ հաղորդականութիւն մը, որդիական յարաբերութիւն մը և հոգեկան մասնակցութիւն մը Գերբնական Սիրոյ ու Երկնային Ողորմութեան հետ: Յիսուս Քրիստոսի հաւատքը, իսկութեան մէջ՝ **հաղորդութիւն** մըն էր Հօր Աստուծոյ հետ, որուն բաղդատութիւնը նմանութեան ո՛չ մէկ եզր ունի մարդկային ըմբռնումով:

Հաւատալ Յիսուս Քրիստոսի կը նշանակէ՝ հաւատալ Յիսուսի նման, որով Աստուած կը պատասխանէ մեր աղերսին ու աղօթքին: Այսպիսի հաւատքը **խոստո՛ւմ** մըն է, թէ Սէրը ի վերջոյ կը յաղթանակէ:

«Արդ՝ կը մնան հաւատք, յոյս սէր. այս երեքը. բայց ասոնց մեծագոյնը ՍԷՐՆ Է»:

Մեբենական աշխարհայեացք ունեցողներու համար, հաւատքը զառանցանք է, իսկ հաւատաւորի մը, զԱստուած ճանչցողի մը համար՝ կեա՛նք է, զօրութի՛ւն և փրկութիւն: Քրիստոնէութեան մէջ էականը միշտ կրօնական հաւատքն է ոչ վարդապետութիւնը: Մշտավառ պահենք մեր հաւատքը, որուն առջեւ գիտութիւնը կը խոնարհի և փիլիսոփայութիւնը կը լռէ: Հաւատք առ Աստուած ներգործող իրականութիւն և իրողութիւն է, որ առանցքային դեր կը խաղայ մեր ընդհանուր կենցաղավարութեան մէջ և ցոյց կու տայ յաւերժութեան ելարանը: Հաւատք կամ հաւատալ բառերը տասն անգամ աւելի գործածուած են Նոր Կտակարանին մէջ քան Հին Կտակարանին, որ երեք անգամ աւելի մեծ գիրք մըն է քան Նոր Կտակարանը:

Հաւատքը արտայայտելու կերպը և զայն բացատրելու եղանակը կրնայ տարբերիլ իւրաքանչիւր յարանուանութեան մէջ, այսպիսի տարբերութիւններ, **սիրոյ փոխադարձ հասկացողութեամբ,** միութիւնը աւելի տիեզերական կրնան դարձնել փոխանակ իրարմէ անջատելու: Հաւատք առ Աստուած տրամաբանական ըլլալու է, սակայն որեւէ տրամաբանական սահմանում անբաւարար է հաւատքին դերը կատարելու: Տրամաբանութիւնը իր բանաւոր սահմանումը ունի, իսկ հաւատքը սահմանափակում չունի: Հաւատքի Ախոյեան Յիսուս ըսած է.

> **«Ճշմարիտ կ՛ըսեմ ձեզի, եթէ մանանեխի հատիկի ասկէ հո՛ն փոխադրուէ, և պիտի տեղափոխուի. և ոեւէ բան ձեզի համար անկարելի պիտի չ՛ըլլայ»** -Մատթ. ԺԷ.19:

Հնարիչ Թոմաս Էտիսընի ելեկտրականութեան շրջանին, մէկ կոճակ դարձնելով միայն մէ՛կ իրագործում տեղի կ՛ունենար, սակայն այսօր, համակարգիչ մեբենայի զօրութեամբ մէկ կոճակ դարձնելով **հազարաւոր** գործողութիւններ կարելի է կատարել:

Մեր սուրբերն ու նահատակները արարչատես հաւատքով, աննկուն կամքով և առանց ընկրկելու հուրի և սուրի առջեւ անտրտունջ, տուին իրենց պարանոցները անհաւատներու սուրին: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ կը հաւատային ճշմարիտ Աստուծոյ և իրենց հաւատքը այլեւս դարձած էր **տեսութիւն:** Անոնք հաւատալով նոյնացած էին իրենց Հաւատացածին՝ Աստուծոյ ու նաեւ իրենց նման հաւատացողներու հետ: Մենք եւս եթէ կը հաւատանք Աստուծոյ, պարտական ենք սիրել և վստահիլ նաեւ անո՛նց, որոնք կը հաւատան... : Կարելի է անհաւատալէս և ազատօրէն հաւատալ, սակայն այսպիսի հաւատալը անկախօրէն և ուրիշ հաւատացեալներէ անջատուելով չգործադրուիր: Թէեւ հաւատալու ազատ իրագործումը որ կը կարծուի ըլլալ րոպէական և անձնական, իրականութեան մէջ պատմական է ու դարաւոր անցեալէն կու գայ--մեր հաւատացեալ պապերէն:

Մեր հաւատքը կու գայ առաբելական բարոզչութեամբ,

Ս.Գրիգոր Լուսաւորիչով հռչակուած, Սահակ Մեսրոպով հայացած և բաջն Վարդաններով արիւնացած ու պաշտպանուած Քրիստոնէական հաւատք:

«Հաւատամք ի մի Աստուած»ի շօշափելի և տեսանելի գրաւականն ու երաշխիքը **Եկեղեցին** է: Եկեղեցին կը պատկանի մի միայն Յիսուս Քրիստոսի: Ան բացայայտօրէն մատնանշած է սոյն բնաելի կէտը, Իր աշակերտներու ներկայութեան և ըսած է.

> **«Երանի՛ բեզի, Սիմո՛ն, Յովնանի՛ որդի, մարմինն ու արիւնը չէ որ յայտնեց բեզի, այլ իմ Հայրս, որ երկինքն է: Եւ ես կ՛ըսեմ բեզի, որ դուն վէմ ես, և այդ վէմին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցիս, և դժոխքի դռները պիտի չյաղթահարեն զայն»**
> --Մատթ. ԺԶ. 17-18:

Ներկայ բարեղէն եկեղեցիներն ու տաճարները կրնան աւերուիլ ու մեր հաւատքը զանազան պատճառներով կրնայ մթագնիլ ու աղօտանալ, սակայն անոնք նոյնիսկ այդ պայմաններուն ներքեւ կը պատմեն Յիսուս Քրիստոսի փառապանծ Յարութիւնը և միանգամայն լեռնանման հաւատքի ուժը կը փոխանցեն մեզի: Եկեղեցին ոմանց համար թառամած ու պարտուած կ՛երեւի, սակայն բուրաստան մըն է ան վարդավառ: Ան իր աւերակ վիճակին մէ՛ջն իսկ կանգուն է, որ մոռացութենէ փրկէ հաւատքի արժէքները՝ սէր, անձնուրացութիւն և զոհաբերութիւն: Ո՞վ է Եկեղեցին եթէ ոչ դո՛ւն, ե՛ս և բոլոր անոնք որոնք կը սիրեն Յիսուս Քրիստոսը: Դարձնենք եկեղեցին մտքի և խօսքի խորհրդարան, և արծարծենք հաւատքի, ծառայութեան և նուիրումի արշաւը:

Եկեղեցին պատմութեան մէջ Քրիստոսի մարմնացումն ու ներկայութիւնը ըլլալու է: Յիսուս Քրիստոս՝ Իր ծառաներուն (եկեղեցւոյ) միջոցաւ կը շարունակէ այն գործը որ **"Սկսաւ ընել և ուսուցանել մինչեւ այն օրը, երբ Ս. Հոգիին միջոցով պատուէր տուաւ Իր ընտրած առաքեալներուն, և ապա համբարձաւ"**: Եկեղեցի մը երբ միայն պետութեան մը **աշխարհի՛կ** շահերուն ծառայէ, կամ լծուի կուսակցութեան մը տիրակալութեան, ան հասած է արդէն այլասերումի վտանգաւոր վիճակին: Այն օրէն որ եկեղեցին լոկ ազգապահպանութեան և մշակութային հաստատութիւն նկատուեցաւ, դադրեցաւ գրեթէ մշակոյթ արտադրելէ: Եկեղեցին նկատուելու չէ՛ մի միայն ազգային գործօն մը: Անոր **ազգային** նկարագիրը պէտք չէ փոխարինուի **ազգայնակա՛ն** նկարագիրով: Գաղութներու մէջ մղում կայ դարձնելու եկեղեցին թանգարանի:

1453-ին, երբ Օսմանեան բանակները պաշարած էին Կոստանդնուպոլիսը, եկեղեցւոյ հայրերը շունչ կը սպառէին ճշդելու համար հերեջտակներու սեռը և անոնց աչքերուն գոյնը: Այս բանավէճը որքա՛ն ծիծաղելի կու գայ մեզի ներկայ ապրելակերպի պայմաններուն մէջ, արդեօք արդի եկեղեցական անհասկացողութիւններն ալ նմանօրինակ կարծիքներու և նախապաշարումներու ընդդիմադրութիւններ չե՞ն: Միթէ եկեղեցւոյ պատմական դերին ու կարեւորութեան մասին մեր ալ գաղափարը և յարգանքը պակսած չէ՞: Ծառերու համար եկեղեցւոյ **շէնքը** այլեւս խորհրդա-

նըշան մը դարձած չէ՞, ուր կը հրաւիրենք կարգ մը տեղացի անձնաւորութիւններ պրոպականտելու անոնց շինութեան ծարտարապետական իմաստը միայն ու կը մոռնանք անոր բարոյական և հոգեւոր ուժականութիւնը։

Միթէ չգտնուեցա՞ն մարդիկ, որոնք ուզեցին Եկեղեցին ունենալ առանց հաւատքի, առանց Աստուծոյ որպէս միայն թանգարան։ Եթէ պատահի որ եկեղեցին դաւաճանէ իր առաջին՝ հոգեւոր կոչումին, այն ատեն կը վերածուի ան դատարկ և անպիտան անօթի։

Եկեղեցւոյ **մեծագոյն կոչումը** սիրո՛յ գործունէութիւնն է՝ սպասաւորութիւն և ծառայութիւն։ Որպէս հաւատացեալ եկեղեցականներ, դիմելու ենք գթութեան կատարելութեան **"գթած եղէք ինչպէս Ձեր երկնաւոր Հայրը"**--Մատթ.Ե.34-40։ Սկզբնական դարերուն գթութեան և սիրոյ գաղափարով եկեղեցին կապուեցաւ իր շրջապատին և աշխարհի ամբողջ համայնքը մէկ ընտանիքէ կազմուած էր, որուն հայրը Եպիսկոպոսն էր։

Եկեղեցիին թիրախ նպատակակէտը **յաջողութիւն** չէ՛, այլ թափանցել է աստուածային տեսիլքներու և խորհուրդներու։ Եկեղեցին սուրբ ըլլալու է, որովհետեւ Աստուծոյ կը պատկանի ան։ Եկեղեցի ըսուածը՝ **"Հաղորդութիւն Սրբոց"** է։ Եկեղեցին ծաւալեցաւ առաւելաբար կամաւոր աշխատանքի, զոհաբերութեան և ինքնանուիրումի շնորհիւ։ Ընտանիքը առաջին եկեղեցին է, որուն **սիրտը խորան Աստուծոյ** դառնալու է։ Եկեղեցին Յարուցեալ Յիսուս Քրիստոսի նիւթեղէն և տեսանելի Մարմինն է։ Ան աշխարհի մէջ գոյ է վկայելու համար, նոր ընթացքով, Քրիստոսի Գալուստով, մահուամբ և յարութեամբ թէ ի՛նք **"նոր արարած"** մը եղած է։

20-րդ դարու յարափոփոխ վիճակներու՝ անաստուածութեան շունչով ծնեալ, հեռատեսիլի ցանկայարոյց մղումներով դիեցուած և բրտութեամբ ու պղծութեամբ հրապուրուած, հայը ժառանգական ու տոհմային աւանդականութեամբ՝ Քրիստոնեայ չի կրնար մնալ։ Այս նորածինի մկրտութիւնն ու դրոշմուած հաւատքը պարտաւոր է որ իմաստաւորուի և արժէքաւորուած **հասկացողութի՛ւն** դառնայ։

Արդեօք բաւակա՞ն է յոխորտալ՝ թէ առաջին Քրիստոնեայ ազգն ենք, և մկրտուած 301-ին։ Ի՞նչ կ՛ընենք, ի՞նչ կը վկայենք աշխարհի մեր անդրանիկ մկրտութեամբ այսօր։ Ո՞ւր են մեր զաւակները՝ նոր հայ սերունդը։ Անոնք որքա՞ն իմաստաւորուած են հաւատքով, Քրիստոսով և յաւիտենական կեանքով որուն համար մեռան մեր պապերը և սուրբերը։ Ո՞ւր է հայ Եկեղեցին, որքանո՞վ տէր է իր կոչումին ու առաքելութեան։ Կը նայի՞նք իրարու որպէս եղբայրներ, լծակիցներ, աջակիցներ մէկ հայ եկեղեցւոյ ուխտեալ զաւակներ, թէ բաժանեալ ենք գաղափարով, նախապաշարումով և հոգիով։

Անգամ մը եւս դիտենք զիրար ու տեսնենք Յիսուսը իւրաքանչիւր հայ հաւատացեալին մէջ։ Ճանչնա՛նք մեր եղբայրակցութիւնը, լծակցութիւնը և համագործակցութիւնը նոյն հոգեւոր թիրախին, նոյն Եկեղեցիին և նոյն Սուրբ Տիրոջ։

Խորհո՛ւրդ է Եկեղեցիին, կեանքը--խորհուրդը չի բացատրուիր, այլ կ՛ապրուի ու նուիրումի՛ հոգիով կը փոխանցուի։ Աստուած՝ Խորհուրդ Խորին է անհաս և անսկիզբ։

Մտքի լոյսը արեւի լոյսով անտեսանելի տիեզերք մը կը տեսնէ, որ կը կոչուի տրամաբանութեան ու խորհուրդի աշխարհը։

Բնութեան խորհուրդները՝

ա. Հողը կը վերածուի բոյսի, ծառի, ցորենի

բ. Ջուրը կը վերածուի պտուղի, ձմերուկի

գ. Արեւի ճառագայթները՝ վիթամինի և ծաղիկներու գոյներու.

Մարդու մէջ բանականի յաղթանակը խորհրդանշող բարոյական ըմբռնումներու ամբողջ աշխարհ մը կայ.

ա. Սովորական լաթի կարմիր կտոր, որ ինքեան ոչ մէկ արժէք ունի, դիր անոր վրայ մահիկ-աստղ մը, կամ մուրճ մանգաղ մը. կը վերածուի խորհրդանիշի։

"Խորհուրդը Քրիստոսի, որուն մէջ պահուած են գիտութեան և իմաստութեան բոլոր գանձերը"
--Կող. Բ. 3։

Թաբուն և սրբազան լռութիւնը կը կանչէ մեզմէ իւրաքանչիւրը խորհրդաբանելու Աստուծոյ հետ։ Ճշմարիտ ուխտագնացութիւնը ո՛չ թէ սրբատեղի մը այցելել է, այլ հոգեկան ուղեւորութիւն մը, որ խորհրդաբանողը ի՛նք խորազգաց ոգիով կ՛իրագործէ առանձնութեան մէջ աղօթելով։

Չկարծուի թէ հաւատքը կը գործադրուի միայն կրօնական՛ն տարածութեան մէջ, հաւատքը նաեւ այն անշօշափելի սակայն իրաւասու զօրութիւնն ու վստահութիւնն է, որ բոլորս ալ ունենալով հանդերձ, մեզմէ ոմանք կը գործածեն իսկ ուրիշներ կը թերանան։ Հաւատքը ոմանց մէջ բնացած է, իսկ իչերու մէջ արթուն, ոչ թէ ոմանք ունին և ուրիշներ չունին։

Մեծն Աղեքսանդր դէպի Արեւելք իր աշխարհակալ արշաւանքի նախօրեակին, կը բաժնէ իր բոլոր ունեցածը իր հաւատարիմ զօրա- վարներուն։ Անոնք երբ կը հարցնեն թէ ի՞նչ մնաց իրեն, Աղեքսանդր կը պատասխանէ. «Յոյս»։ Ան կը հաւատար թէ պիտի յաղթանակէ ու այդ համոզումով դարձաւ առաջին աշխարհակալը, և սակայն յուսախաբ եղաւ, որովհետեւ **աշխարհայինը** հետապնդեց։

«Քրիստափոր Միքայէլեանի, Սիմոն Զաւարեանի և Ռոստոմ Զօրեանի նման մարդիկ էին, որոնք մեծ համբերութեամբ դարբնեցին Հայաստանի յարութեան գաղափարը և զայն վարակեցին իրենց հաւատքով» կը գրէ Հրանդ Փաստըրմաճեան իր "Հայոց Պատմութիւն" գրքին մէջ։

Մեր հայրենիքը և ազգը ազատագրող նահատակները ընդհանրապէս կը ճանչցուին որպէս կուսակցականներ և յեղափոխականներ ու աննկատ կ՛անցնի անոնց **հաւատքը և կրօնական համոզումները**։ Վերյիշենք դիւցազնաշունչ և անձնանուէր Փարամազի խօսքերը, որոնք արտասանուեցան դաժան կախաղանի մը ստուերին տակ. **«Հոն՝ ուր կախաղաններն են ճոճւում, ազատութիւնն է ման գալիս։ Հոն՝**

ուր մեռելներն են ննջում, Յարութիւնն է մօտալուտ»: Սոյն խօսքերը ոճրագործի կամ անաստուած մարդու բարբանջանքները չեն, այլ աննկուն հաւատաւորի խանդին ու կամքին առարկայական ապացոյցն է:

Հայ բաջերու անճնանուէր մարտիկներու, հայրենիքին պատիւը և հաւատքը վառ պահող հերոսներու յոյսը միացած ու կցուած էր դիւցազնական սիրոյ և հաւատքի վրայ: Ասոնք հերոսացան, որովհետեւ մերժեցին հաշտուիլ իրենց պարտադրուող դառն ճակատագրին հետ, որովհետեւ կը հաւատային Ազատութեան:

Ամերիկաներու վիթխարի տարածութիւնը հարստութիւնը դարերով և հազարամեակներով անգոյ էր եւրոպական աշխարհի: 1492-ին Քրիստափոր Գոլոմպոս երբ ճամբայ ելաւ դէպի անծանօթ Արեւմուտք, շատեր ծաղր ըրին զինքը: Անոր նաւաստիներն անգամ հաւատք չունէին իրենց նաւապետին հաւատքին և գիտութեան: Սակայն Գոլոմպոս աչքերը յառած էր աստղերուն ու ականջ կու տար հաւատքէն եկած ձայնալիքներուն: Ամենուն ծիծաղը շարժող Արեւմտեան Ամերիկաներն են այսօր, որ կը կերակրեն աշխարհը: Ի՞նչ ապացոյց ունէր Քրիստափոր Գոլոմպոս, եթէ ոչ **Հաւատք**, այն խորունկ զգացումները, որ հողեղէն մարդ արարածը՝ հոգեղէնի կը վերածէ: Մեծ զոհողութեամբ ու զրկանքով, էջ առ էջ դրոշմեցին մեսրոպատառ լեզուն մեր թարգմանիչները հաւատքով և այն վստահութեամբ, որ Աստուած Ի՛նք պիտի ընձեռէր իրենց բրտնաջան աշխատանքը: Այսօր հայը չի կրնար պարծենալ իր թարգմանիչներով, Մեսրոպներով, Սահակներով, Նարեկացիներով, Ճնորհալիներով և Խրիմեաններով եթէ ուրանայ անոնց հաւատքը՝

«Հաւատամք ի մի Աստուած»ը:

Ինչո՞ւ հաւատալ:

Ինչո՞ւ հաւատալ Աստուծոյ: Ինչո՞ւ հաւատարմութիւն խոստանալ Արարիչ Աստուծոյ: Ինչո՞ւ սիրել զԱստուած "մեր ամբողջ սրտով, **մեր ամբողջ հոգիով և ամբողջ մտքով"**:

Ինչո՞ւ նուիրել մեր ամբողջ էութիւնը, իսկութիւնը՝ անձը անտեսանելի Զօրութեան մը, գաղափարաբանութեան մը և Անճնաւորութեան մը, Որուն հետեւելու պայմանը հետեւեալն է.

«Թող ուրանայ իր անձը, առնէ իր խաչը և իմ ետեւէս գայ, որովհետեւ ով որ կ՛ուզէ իր անձը փրկել պիտի կորսնցնէ զայն, և ով որ կը կորսնցնէ իր անձը ինծի համար՝ պիտի գտնէ զայն»:

Ինչո՞ւ համար Յիսուս Քրիստոս սոյն **գերագոյն** նուիրումը և անճնազոհութիւնը կը պահանջէ Իրեն հետեւողներէն: Ինչո՞ւ հետեւիլ գաղափարականի մը որ կու գայ աննշմար Նազարէթ գիւղէ մը ու ոչ Աթէնքէ, Հռոմէ կամ Աղեքսանդրիայէ և որուն կարգախօսին վախճանը տխուր մեռնիլ և անփառունակ հերոսանալ է...: ինչո՞ւ մտնել շարքը ցնորամիտ կարծուած Յեղափոխականի մը, որ պիտի ղրկէ Իրեն հաւատացողները որպէս **"գառներ գայլերու"** մէջ:

Մինչեւ երեւումը Լուսահանդերձ Անապատականին, աշխարհակալ մեծեր և հզօրներ իրենց հետեւողները ղրկած

էին որպէս **գայլեր** ու բորենիներ **գառներու** մէջ։ Այս դաժան ողբերգութիւնը մենք հայերս լաւ կը զգանք որովհետեւ ականատես եղած ենք մեր Ցեղասպանութեան։

Աբիլլէս և Հեքթոր հերոսացան Տրովաթայի պատերազմին, որովհետեւ մեռան սուրը ձեռքերնին ու բացին հերոսական պայքարի էջեր։ Աշխարհի մայրաքաղաքները զարդաբանդակուած են հերոսապատում կոթողներով, ուր մարդիկ ցոյց կու տան իրենց ազգի **սուրի՛ն** զօրութիւնը և վրէժխնդրութեան սարսափը։ Ռազմակոչը և առնական մարտաշունչը կարգախօսն է ծաւալապաշտութեան և ապացոյցը գերիվարութեան պայքարի։

Սուրի և վրէժխնդրութեան մարտակոչը միշտ եղած է չարախօսական, անարգական և ժխտական։ Անսխալական ժամանակը ցոյց տուած է սուրի փառամոլ անբարոյական նախճիրները և աննախատեսելի հետեւանքները։ Բայց ա-ւա՛ղ։ Աշխարհի ներկայ տագնապը՝ բաղաքական և ազգագեղական արդիւնքն է նախորդ դարերու կոյր զօրութեան գործուած անարդարութիւններուն և անիրաւութիւններու...։ Օրինա՞կ։ Արցախի, Նախիջեւանի, Արարատեան դաշտի եւլն... անհամար անիրաւութիւններուն։

Հաւատա՛նք ի մի Աստուած, հետեւի՛նք Խաչեցեալի Ոտնահետքերուն, բարձրանա՛նք, խաչակցինք ու բաժնեկցինք Յաւիտենականին տառապանքը, որուն մէջն է ճշմարիտ հերոսութեան նկարագիրը, յոյսի, սիրոյ, հաւատքի և Ակնաղբիւրը յաւերժութեան։

Յոյն դիցաբանութեան մէջ ամենանշանաւոր հերոսն էր Հերակլէս։ Իլիականի հերոսն էր Աբիլլէսը, Ոդիսականի հերոսը՝ Ոդիսեւսը։ Հին հայկական դիցաբանութեան մէջ՝ պատերազմի, բաջութեան և յաղթանակի գերագոյն հերոսը (աստուածը) Վահագն էր։

Ասոնց բոլորը հերոսացան սուրով ու նիզակով։ Հերոսացա՛ն որովհետեւ սպաննեցին ու ջարդեցին իրենց հակառակորդ թշնամիներն ու իրենց նման չմտածողները։ Ո՛չ թէ պաշտպանելու համար իրենց հաւատքը և սրբութիւնները, այլ ծաւալապաշտական բաղաքականութեան և «ես»ի՛ փառքին համար։ Այսօր, բանի՞ հոգի կը ճանչենայ վերոյիշեալ հերոսներու անունները յոյներէ և հայերէ զատ։ Քանի՞ հոգիներ կը խոնարհին վերոյիշեալ հերոսներու շիրիմին առջեւ։ Քանի՞ անմխիթար ուխտաւորներ կ՛ուղեւորին վառելու այդ հերոսներուն կանթեղը և համբուրելու անոնց ոտնակոխ հողը։ Ո՞ւր են այդ սուր ու վահան, զէնք ու վառօդ վերցնողներու փաղանգը։ Ի՞նչ անունով կը կոչուին անոնք և ո՞ւր են անոնց հաւաքատեղիները։ Անոնք ոչ թէ միայն մեռած են, այլ նաեւ կորած։ Անոնք կը յիշատակուին միայն գրքերու մէջ, ու կը ներկայացուի անոնց բանդակները միայն թանգարաններու ցուցափեղկերու ետին։

Ճշմարիտ հերոսութեան **բարոյական** մաբառումի, զոհաբերութեան և հայրենասիրութեան վեհ սկզբունքները մարդկութիւնը սորվեցաւ Յիսուս Քրիստոսէ։ Ո՛չ որպէս տեսութիւն կամ գաղափարաբանութիւն, այլ ապրումի և կենցաղավարութեան առարկայակա՛ն ու կենդանի՛ օրինակ։ Մահուան դիմաց անյողդողդ Յիսուս չպահանջեց Իր հետեւորդներէն որեւէ առաւել զոհողութիւն ու նուիրում, որ Ինք անձամբ չգործադրեց։

Պատմութեան մեծագոյն անկիւնադարձը կը պատկանի անճնազոհ և հրաշակերտ Յիսուս Քրիստոսի, որ բացայայտումն է անըմբռնելի Սէր Աստուծոյ:

Գաղափարական մտածումներու յեղակարծ և ցնցիչ անկիւնադարձը ստեղծուեցաւ Աստուած Որդիի Մարդեղութեամբ և Անոր անճնատուութեամբ Հօրը բարի Կամքին:

Անընդունելի և անկիրարկելի "ոչխարներ գայլերու" մէջ ղրկելու յաղթանակը, նման "անկէզ մորենիին" Ռահվիրա և յաղթական Քրիստոս Ի՛նք ապացուցեց աշխարհի: Խաւարակուռ դարերու անկերպարան բաղաքակրթութեան բիրտ ուժի, անգութ տրամադրութեան և դաժան գաղափարաբանութեան մէջ Լուսահանդերձ Միածին Իր մոմավառ զոհաբերութեամբ, Ս.Խաչի վրայէն, լուսաւորեց համայն մարդկութեան միտքը, հոգին և ըմբռնումը:

Յիսուս Քրիստոս ազգի մը, ցեղի մը կամ դիցաբանութեան մը Հերոսը չէ՛, այլ համա՛յն մարդկութեան: Միայն Արեւելքի ժողովուրդները չեն, որոնք կը հետեւին Անոր, ոչ ալ միայն Արեւմուտքի բանգէտները: Իսլամութիւնը ընդօրինակած է Անոր աստուածային ողորմութեան ներթափանցումի գաղափարականը **«Ռահման ալ ռահիմ", "Յանուն Ողորմած և անյիշաչար Աստուծոյ"** բանաձեւերով: 800 միլիոն Հնդիկներու հոգեկան "հայր"ը Մահաթմա Կանտի փոխ առած էր Յիսուս Քրիստոսի **"չարը բարիով"** փոխադարձելու հրաշակերտ "Ոսկի Կանոնը": Ամերիկայի սեւամորթ Մարդին Լուտեր Քինկ կրտս. և Հարաւային Ափրիկէի Նելսըն Մանտելա յաջողութեամբ իրենց նպատակակէտին հասցուցին Նազովրեցի Մարգարէին **"սիրեցէք ձեր թշնամիներուն"** առնիւնող պատուիրանը:

Մեր գերաշնորհ սրբազաններէն մին իր այցելութիւններու ընթացքին հանդիպում մը կ՛ունենայ իր գաղափարական հակառակորդներու խմբակցութեան և իր հաւատքի ուղղամտութեան համաձայն կ՛ողջունէ զանոնք ըսելով. **«Բարի լոյս զաւակներս»**: Բարձր հոգեւորականին ընկերակցող աշխարհականները, լսելով եկեղեցականին, «զաւակներս» բառը ուղղուած անոր հակադրուած գաղափարական և բաղաքական հակառակորդներուն, թէ կ՛ապշին և թէ՛ կը նեղանան: Անճնանուէր և համեստ հոգեւորականը կը դառնայ և կ՛ըսէ ի՛ր բարեկամներուն. **«Ամբողջ հայ ազգը իմ զաւակներս են առանց կուսակցական և բաղաքական խտրականութեան»:**

Վերոյիշեալ սիրալիր և կաթոգին արտայայտութեամբ, Յիսուսի հաւատարիմ սպասաւորը և փոխանորդը, ձեռնթափ և նկուն ըրած կ՛ըլլայ իր հակառակորդները և ապացուցած Յիսուս Քրիստոսի համայնապատում սէրն ու իմաստութիւնը: Որովհետեւ մագլցիլ սիրոյ, զոհողութեան, եղբայրութեան բարձունքները, բարձրագոյն գեղեցկութեան (արարչագործութեան) ուղին է զոր Յիսուս Քրիստոս սորվեցուց Իր հետեւորդներուն:

Երկու հարիւր տարիներ Խաչակիրներ՝ իրենց մահասփիւռ սուրով ու նիզակով չկրցան ունկնդրութիւն մը կամ բանակցութիւն մը ունենալ Եգիպտոսի Սուլթանին հետ: Անոնք իրենց ետին թողուցին միայն աւերում, բանդում, ածխացած դիակներու կոյտեր, հոգեվկում և լկում անմեղ կոյսերու: Անդին անզէն ու բոկոտն Փրանսիսկոս Ասիզեցին

իր խոնարհութեամբ ու Յիսուսանմանութիւն ցոլացնող դէմքով կրցաւ թէ՛ հիւրասիրուիլ Եգիպտոսի սուլթանին կողմէ և թէ՛ ունկնդրութիւն ունենալ անոր հետ:

Մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի դիւցազնական նկարագիրը Անոր Հոգիի հերոսական յուսադրումին մէջն է: Այս յոյսը միացած ու կցուած է Անոր դիւցազնական **սիրոյն** և **հաւատքին** հետ: Ան զանգահարեց և սորվեցուց մեզի հոգին կենսաւորող և կեանքը իմաստաւորող ճշմարտութիւնները՝ դժուարին զառիվերը, որ լուսաճաճանչ գագաթներու վրայ վսեմութիւն կու տայ բարոյական գաղափարներու և կը լուսաւորէ հոգեկան ուղեւորութեան ճանապարհը:

Յիսուս Քրիստոսի Խօսքերը ծաղրուեցան, անոր Դիմագիծը ձաղկուեցաւ, Անոր Անունը ուրացուեցաւ, հետեւորդները հալածուեցան, բայց անոր Խօսքերը մնացին մշտահունչ և յաւերժաբարբառ: Ան Իր Անձին, ապրումին և Ս.Խաչելութեամբ ցոյց տուաւ Աստուծոյ **Հայրակա՛ն** Դիմագիծը՝ և անսպառ Սէրը: Յիսուս ոչ միայն շալակեց խաչը, այլ կրեց ու փոխադրեց ապաշխարող մեղաւորները դժոխքի խաւարէն դէպի աստղերը Եդեմի՝ յոյսի և յաւիտենական Կեանքի:

Օ՛ն յառաջ հաւատքի, զոհողութեան և սիրոյ հաւատացեալ ընկերներ դիմե՛նք դէպի կեանք, դէպի անձնուրացութիւն, դէպի լոյս առաւօտ՝ հաւատքով և լաւատեսութեամբ: Յաւերժութեան լուսաբացը ծնունդ առաւ Գողգոթայի տառապանքներէն, Յիսուս Քրիստոսի ներում թողութենէն և թափուր գերեզմանէն: Առաքեալներու կեանքը համակ եղաւ զրկանք ու տառապանք, նուիրում, պայքար ու նահատակութիւն, որպէսզի չկորնչի յաւերժութեան Լոյսը՝ Յիսուս Քրիստոս:

Աշխարհ պէտք չունի դիւանագիտական և նենգաւոր լեզուներու, մարդկութեան կարիքը սրբութեան, սիրոյ և հաւատքի՛ լեզուն է, որովհետեւ լեզուն բանալին է Աստուծոյ հետ խօսելու: Աստուծոյ հետ խօսիլը (յարաբերութիւնը) մեր առօրեայ աղօթքն է որ Յիսուս սորվեցուց Իր աշակերտներուն:

Ամուսնութիւնը (պսակ) գագաթն է երկու սէրերու միասնականութեան: Ս.Գրիգոր Նարեկացին հայ գրականութեան և հոգեւոր խորհրդաբանութեան գագաթն է: Մարդասիրութեան գագաթնակէտը Աստուծոյ Միածնի Մարդեղութիւնն է: «Յարութեան տօնը կը մնայ գագաթնակէտային իմաստով ամենէն փառապանծ և ներշնչող տօնը, փառապսակը Քրիստոսի կեանքին և կտակին»:

".Ինչո՞ւ հաւատալ" հարցումին բարձրագոյն կատարը **"Հաւատամբ Ի Յարութիւնն մեռելոցն"** է: Յիսուս Քրիստոս պատմութեան մէջ միակ Անձնաւորութիւնն է, որ իրապէս կրնայ բացագանչել.

> **«Ես իսկ եմ յարութիւնը և կեանքը, ով որ կը հաւատայ ինձի, թէպէտև մեռնի, պիտի ապրի. իսկ ով որ կենդանի է և կը հաւատայ ինձի՝ յաւիտեան պիտի չմեռնի»**--Յով. ԺԱ. 25-26:

Յունարէն լեզուի մէջ "յարութիւն" (անաստասիս) բառը կը նշանակէ **բարձրացնել, կանգնեցնել, արթնցնել** առաւել ըլլալով ունի նաեւ **վերակառուցումի** իմաստը:

Ողբերգութիւնը կեանքի մէկ երեսակը կը դրսեւորէ, իսկ Քրիստոսի Յարութիւնը կեանքի ամբողջական երեսակները: Անցեալի մշուշապատ դարերու երեւակայական վարպետութիւն մը չէ՛, հին ազգերու մտացածին առասպել մը չէ՛ Քրիստոսի Յարութիւնը, այլ՝ հաւատքի ոստում մը և յոյսի աներեր տեսողութի՛ւն մը դէպի անտեսանելի կարծուածը:

Հաւատալը զօրութեան մը ներշնչումն է:

«Ինչո՞ւ կ՛ապրիմը» մի միայն հաւատքի լեզուով կարելի է պատասխանել: Հաւատալով կը նոյնանանք Աստուծոյ հետ: Հաւատքով՝ Աստուած և մարդ կը միանան և կը հոգեխառնուին իրարու հետ: Հաւատալով է որ բանականութիւնը կը հասնի գերացնծութեան որ իրմէ վեր է և անդին:

Արեգնաշող Յարութեան առաւօտը պատճառաբանութեամբ ո՛չ կ՛ըմբռնուի և ոչ ալ կը բացատրուի: Որովհետեւ հունաւոր բանականութեամբ չենք կրնար բացատրել բացարձակը (Յարութեան դէպք իրողութիւնը) ու սահմանաւոր կամեցողութեամբ չենք կրնար վճռել և ըմբռնել Կատարեալը: Անվեհեր առաքեալներու հոյլին մէջ, Յարութեան գաղափարին և իրողութեան մեծագոյն և հզօրաշեշտ ախոյեանը հանդիսացաւ Պօղոս առաքեալ իր զանազան պատգամներով, որոնցմէ կ՛ուզեմ յիշել.

> **«Եթէ չկայ մեռելներու յարութիւն՝ ուրեմն Քրիստոս արութիւն առած չէ՝ ի զուր է մեր քարոզութիւնը, ի զուր է նաեւ ձեր հաւատքը:**
>
> **...Իսկ եթէ մեռելները յարութիւն չեն առներ՝ ուրեմն Քրիստոս ալ յարութիւն առած չէ: Եւ եթէ Քրիստոս յարութիւն առած չէ ի զուր է ձեր հաւատքը, և տակաւին նոյն մեղքերուն մէջ էք:**
>
> **...Եթէ միայն այս կեանքին համար յոյս դրած ենք Քրիստոսի վրայ՝ ողորմելի ենք բան բոլոր մարդիկ»**--Ա. Կորնթ. ԺԵ. 13-19:

Յաւերժականէն հասնող ճաճանչներու խորհուրդն ու կեանքը, որպէս "Անլռելի զանգակատուն" մեզի կը մղէ բացագանչել.

> **«Հաւատամք ՚ի մի Աստուած ՚ի Հայրն ամենակալ...**
> **և ՚ի յարութիւնն մեռելոց,**
> **՚ի դատաստանն յաւիտենից հոգւոց և մարմնոց,**
> **յարքայութիւնն երկնից և**
> **՚ի կեանսն յաւիտենականս»:**

Ականջ տանք յաւերժաձայն մեղեդիին՝ Աստուծոյ բընաւրուշ Ձայնին, որ կու գայ մեզի ոչ թէ գռեհիկ պոռոցներու խառնաշփոթ աղմուկի մէջէն, այլ հաւատաքով կենսաւորուած կեդրոնացեալ աղօթքով ու կը բանայ սաւառնումի և թռիչքի նոր հորիզոններ: «Աղօթքը կը ծնանի հերոսներ, կը կերտէ ազատարարներ և կը դարբնէ նուիրեալներ, կը պարգեւէ յաւերժացողներ»: Հոգեւոր Լոյսը (հաւատալ), երաշխիքն է յաւիտենական կեանքի: Յաւիտենականութեան Ներկայութիւնը սկիզբ կ՛առնէ մեր անձին մէջ "Հաւատամք ի մի

Աստուած" ով երբ վստահինք մեր շնչաւոր կեանքը Անոր բարի Կամքին:

Ինչո՞ւ հաւատալու գերագոյն պատճառը Յիսուս Քրիստոսի շնորհած յաւիտենական կեանքն է: Ան կը փոխակերպէ հաւատացող անձը.

«Մահէն դէպի կեանք, կեանքէն դէպի առաւե՛լ կեանք և դէպի յաւիտենականութիւն»:

«Մեր մեռելները բոլոր
Միահամուռ ոստումով
Պիտի կանգնին գերեզմանին մէջ իրենց
Ու անհամբեր հեռո՜ւն ակնապիշ
Պիտի սպասեն վարդահեղեղ գալուստին
Արշալոյսի մ'Արշալոյսի մը՝ որուն
(Հաւատացէ՛ք ինձ Մայրեր)
Ես ոտնաձայնը կ'առնեմ...»:

--Դ.Վարուժան

Մայիս 9, 1994
Թորոնթօ

Ալպէռ Նորատունկեան
Հայ-Քրստոնեայ